

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-68>

УДК. 339.3:339.5

КАЧАН Олег

Львівський торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0009-0001-0496-0186>

e-mail: kachan71y@icloud.com

СУТІСНО-ЗМІСТОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Узагальнено еволюцію наукових поглядів стосовно вивчення сутності модернізації та виділено такі її періоди – індустріалізація та формування початкових положень теорії модернізації, посилення індустріалізації та утвердження базових положень теорії модернізації, постіндустріалізація та розширення положень теорії модернізації, неоіндустріалізація та формування нових підходів до модернізації. Визначено складові (організаційна, економічна, фінансова, інноваційна, інституційна, соціальна) та аспекти сутнісного трактування поняття «модернізація системи внутрішньої торгівлі». Під модернізацією системи внутрішньої торгівлі запропоновано розуміти об'єктивну зміну якісних характеристик її оновлення та осучаснення, у результаті чого досягається вищий рівень ефективності та структурно-збалансованого зростання.

Ключові слова: модернізація, внутрішня торгівля, індустріалізація, суспільство, осучаснення, оновлення

KACHAN Oleh

Lviv University of Trade and Economics

SUBSTANTIAL CHARACTERISTICS OF THE MODERNIZATION OF THE INTERNAL TRADE SYSTEM

The evolution of scientific views regarding the study of the essence of modernization is summarized and its periods are highlighted - industrialization and the formation of the initial provisions of the modernization theory, strengthening of industrialization and the approval of the basic provisions of the modernization theory, post-industrialization and the expansion of the provisions of the modernization theory, neo-industrialization and the formation of new approaches to modernization. The concept of modernization should be considered from the standpoint of increasing the efficiency of the country's economic system, when there is a need for qualitative changes in its structure and renewal of all spheres, which not only ensures the stability of achieving goals, but also forms the necessary potential for dynamic growth. It is emphasized that modernization provides system-structural shifts that critically change traditional ways of functioning, provide for their updating and reformatting in order to achieve higher efficiency and effectiveness of use. The components (organizational, economic, financial, innovative, institutional, social) and aspects of the essential interpretation of the concept of "modernization of the internal trade system" are defined. It is proposed to understand the modernization of the internal trade system as an objective change in the quality characteristics of its renewal and modernization, as a result of which a higher level of efficiency and structurally balanced growth is achieved. The modernization of the internal trade system has its own concept and socio-economic differences, which were formed based on the peculiarities of the establishment and development of trade relations. Modernization is synonymous with the processes of modernization, updating, reformatting, etc., but for their qualitative regulation and planning, it is necessary to analyze the relevant consequences, influencing factors, etc.

Keywords: modernization, internal trade, industrialization, society, modernization, renewal.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Внутрішня торгівля є ключовим сектором економіки, функціональний стан та тенденції якого значною мірою мають визначальне значення при побудові високорозвиненого суспільства. Динамічно розвинена система внутрішньої торгівлі є запорукою економічного зростання національного господарства, підвищення ділової активності та якості життя населення, становлення стійкого внутрішнього ринкового середовища, здатного адаптуватися та реагувати на глобальні і неоіндустріальні зміни.

Відомо, що роль внутрішньої торгівлі є вагомою при зростанні ВВП країни, налагодженні конкурентоспроможного внутрішнього виробництва, створенні робочих місць та ін. Внутрішня торгівля має значний вплив на становлення збалансованої ринкової кон'юнктури, збереження стабільності цін, а особливо на товари першої необхідності. Також внутрішня торгівля виконує складні соціальні функції із забезпечення підвищення рівня життя населення та задоволення їх потреб. Все це є надважливими завданнями державної політики, успішне вирішення яких значною мірою обумовлене розвитком внутрішньої торгівлі.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Модернізація ототожнюється процесами оновлення, осучаснення, покращення, удосконалення, реформування та ін., які приводять до змін і для успішної реалізації цього повинен сформуватися фундаментальний та науково-прикладний базис. Дослідженням еволюції поглядів та структурно-функціональних характеристик модернізації системи внутрішньої торгівлі займається численна кількість вітчизняних науковців, зокрема М. Бутко, Т. Васильців, П. Куцик, Р. Лупак, І. Мельник, Ю. Свириденко, Н. Ситник та ін. Результати їх досліджень доводять, що модернізація є необхідною як інструмент, що

передбачає винайдення нових підходів до ресурсного забезпечення, підвищення ефективності його використання та ін. на різних рівнях економічної системи. Примітно, що система внутрішньої торгівлі характеризується високою динамічністю і для підтримання такого темпу модернізації стає фундаментальною основою забезпечення цього.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ ЧАСТИН

Внутрішня торгівля, яка нездатна розвиватися, приречена на стагнацію і подальший занепад та, більше, такий її стан створює значні ризики та загрози економічній безпеці країни, знижує інвестиційну привабливість національного господарства, пришвидшує відставання суспільства у темпах розвитку від інших країн. Втім розвиток є здебільшого стихійно-еволюційне явище, а нинішні динамічні зміни більше потребують реалізації стратегій, орієнтованих на випередження.

Якщо зіставляти модернізацію із розвитком, то модернізація значно ширше поняття. Розвиток здебільшого стосується змін (ключових індикаторів стимулюючого чи дестимулюючого характеру), чи її динаміки, коли йдеться про покращення та перехід на вищий рівень якості функціонування. Натомість модернізація передбачає системну перебудову явищ і процесів, створюючи нову якість, що надає ширші можливості для підвищення результатів діяльності. Також модернізація є інструментом впровадження новітніх та найбільш прогресивних практик управління такими явищами і процесами, і, таким чином, забезпечує реалізацію важливих реформ та перебудов, зокрема і в системі внутрішньої торгівлі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є наукове обґрунтування сутнісно-змістовних характеристик модернізації внутрішньої торгівлі з огляду на еволюційні погляди та складові поняття.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття модернізації варто розглядати із позиції підвищення ефективності функціонування економічної системи країни, коли існує необхідність проведення якісних змін її структури та оновлення всіх сфер, що не лише забезпечує стабільність досягнення цілей, а й формує необхідний потенціал для динамічного зростання. Модернізація забезпечує системно-структурні зрушення, що критично змінюють традиційні способи функціонування, передбачають їх оновлення та переформатування, щоб досягнути вищої ефективності та результативності використання. Такі орієнтири модернізації закладені починаючи від ранніх етапів її зародження і є актуальними в теперішній час (рис. 1). Зокрема, в період деіндустріалізації елементи модернізації стосувалися переорієнтації ручної праці в механізовану та із більшим залученням робочих машин і механізмів. Таким чином модернізація розглядалась як спосіб перетворення традиційного аграрного суспільства в індустріальне, що одночасно змінювало соціальну структуру суспільства. Спостерігалось переформатування сфери соціально-трудових відносин, зокрема з'являлись нові професії, змінювались підходи до організації праці тощо. На думку О. Конта, М. Вебера, Г. Спенсера та ін., зародження модернізації стало вихідним пунктом промислової революції, що одночасно мало значний вплив на утвердження демократії і громадянських прав та свобод. Модернізація забезпечувала процес формування індустріального суспільства, яке прагнуло перейти від ремісничо-мануфактурної до фабрично-заводської зайнятості і, таким чином, отримати більше можливостей для задоволення зростаючих потреб [1, с. 107-132].

Періоди	Наукові підходи	Змістові характеристики
<i>Індустріалізація та формування початкових положень теорії модернізації</i> (поч. XVI ст. – сер. XVIII ст.)	Модернізація трактується як засіб забезпечення переходу від ремісничо-мануфактурного до фабрично-заводського виробництва	Замінюється традиційна ручна малопродуктивна праця і натомість налагоджуються модерні виробничі процеси із залученням робочих машин та механізмів
<i>Посилення індустріалізації та утвердження базових положень теорії модернізації</i> (кін. XVIII ст. – сер. XIX ст.)	Дослідження модернізації пов'язанні із процесами налагодження якісних змін в структурі господарства	Закріплюється розбудова великої машинної індустрії, що передбачає структурне технічне переформатування галузей, де перевага надається важкій промисловості та галузям із налагодженою механізованою працею
<i>Постіндустріалізація та розширення положень теорії модернізації</i> (кін. XIX ст. – сер. XX ст.)	Пізнання модернізації пов'язані із процесами формування загальної системи національного господарства, де вона розглядається як засіб забезпечення її міцності та стабільності	Відбувається переформатування інститутів національного господарства, що передбачає впровадження нових вимог та норм стосовно його функціонування та розвитку з орієнтацією на технічне і технологічне переоснащення
<i>Неоіндустріалізація та формування нових підходів до модернізації</i> (кін. XX ст. – дотепер)	Поняття модернізації отожднюється з оновленням наявного потенціалу та прискореного зростання економіки, покликаною перетворити нововведення на основний чинник її ефективного функціонування та розвитку	Модернізація пов'язується із розвитком нових видів економічної діяльності та стає основним інструментом забезпечення адаптації економіки до глобалізаційних змін і впровадження інноваційних технологій

Рис. 1. Еволюція наукових поглядів щодо вивчення сутності модернізації

Джерело: авторська розробка

Базові положення теорії модернізації сформувались в період посилення індустріалізації, коли світова економіка була охоплена повною мірою науково-технічною революцією і для забезпечення економічного розвитку кожна з країн прагнула нарощувати промисловий потенціал та відмовлялась від традиційних низькотехнологічних підходів до виробництва продукції. Таким чином політика держави орієнтувалась на налагодження якісних змін в структурі національного господарства і перевага надавалась розбудові машинної індустрії із посиленням розвитку важкої промисловості. На думку В. Гейця, модернізація здатна забезпечити поштовх для стабільного і стійкого розвитку країни, коли передбачаються системні зміни як в економічному, так і в соціальному, політичному та інших сферах національного господарства. Відтак період індустріалізації варто розцінювати як такий, що утвердив лише базові положення модернізації та початкові зміни на шляху до побудови високорозвиненого суспільства і країни загалом [2, с. 287-307].

Натомість в міру появи індустріального суспільства і змінилися підходи до модернізації, завдання якої стосувались удосконалення виробництва, підвищення його економічної ефективності та виведення на ринок продукції, що мала високі споживчі цінності. К. Бужимська так і розглядає модернізацію, з позиції переходу від традиційного до сучасного суспільства, якому властиво орієнтуватись на інноваційний розвиток, активізацію науково-освітніх процесів, посилення демократизації суспільно-політичних інститутів [3, с. 216-227].

Розширення економічних відносин, їх глобалізація та значний технологічний прорив світового господарства започаткувало настання епохи неоіндустріалізації, де основним ресурсом для ефективного функціонування і розвитку стали інновації та технології. Відтак і процеси модернізації заведено все більше ототожнювати із здатністю створювати та впроваджувати абсолютно нові технологічні продукти, про що наголошують М. Балджи, О. Бойко [4, с. 64-67]. Хоча техніко-технологічне забезпечення займає пріоритетне значення при модернізації, але також необхідно враховувати вплив економіко-ресурсних, інституційно-організаційних, соціально-трудових, суспільно-культурних та інших тенденцій. Ю. Поліщук [5, с. 194-207], звертає увагу на комплексний характер модернізації, де держава повинна ініціювати та стимулювати різні напрями змін, а особливо надаючи довгострокову підтримку. Така політика має значні переваги, зокрема мотивуючи бізнес реалізовувати масштабні проекти, які мають високу як економічну, так соціальну цінність в країні.

Безперечно, модернізація є каталізатором багатьох змін і тут важливо не обмежуватись окремими галузями (сферами) чи напрямками розвитку економічної системи країни. Державна політика модернізації повинна охоплювати усі рівні національного господарства, де на кожному розвивати нові напрями економічної діяльності, при цьому, підвищуючи ефективність використання наявного потенціалу та передбачаючи його подальше нарощування [6, с. 20-29]. А. Касич наголошує, що модернізація – це процес багатоаспектних перетворень, які характеризуються різною динамікою, є взаємопов'язаними і потребують цільового управління [7, с. 4-14].

Попри спільні засади та характеристики, модернізація системи внутрішньої торгівлі має власний концепт та соціально-економічні відмінності, що сформувалися виходячи з особливостей налагодження та розвитку торговельних відносин. На думку П. Куцика та Т. Васильціва, вибір основних векторів модернізації системи внутрішньої торгівлі доречно проводити виходячи з її концептуальних функцій – організація обміну результатами праці, забезпечення потреб споживачів у товарах і послугах, посилення впливу торгівлі на розвиток сфер виробництва та споживання тощо [8, с. 276-291]. Натомість Ю. Пащенко схильний вбачати процеси модернізації внутрішньої торгівлі виходячи із пріоритетності техніко-технологічного осучаснення торговельних відносин та постійного впровадження інноваційних розробок для подальшого їх покращення. Так, інноваційність та технологічність є основними векторами модернізації внутрішньої торгівлі, у результаті чого вдається налагодити абсолютно нові форми обміну та розподілу результатів праці (товарів, послуг) на ринку, підвищити рівень диверсифікації та досягнути нижчої витратомісткості операційної діяльності підприємств торгівлі та ін. [9, с. 43-53].

Модернізація є ототожненням процесів осучаснення, оновлення, реформатування тощо, але для якісного їх регулювання та планування необхідно аналізувати відповідні наслідки, чинники впливу та ін. М. Бутко, Ю. Свириденко пропонують розглядати основним складником модернізації внутрішньої торгівлі економічні її результати, зокрема беручи до уваги динаміку таких показників, як кількості об'єктів торгівлі, обсягів торгової площі та торообороту, рівня продуктивності праці та інші [10, с. 122-128]. Водночас Н. Ситник схильна віддавати перевагу фінансовим показникам при визначенні наслідків модернізації системи внутрішньої торгівлі, зокрема значенням чистого прибутку, рентабельності, ліквідності, фінансової стійкості та ділової активності торговельних підприємств [11, с. 421-422].

Бачення науковців є різними стосовно складових модернізації системи внутрішньої торгівлі. Так, поряд з економічною, фінансовою та інноваційною складовими, заведено звертати увагу і на процеси інституційного, соціального та іншого характеру. Сформованість інституційних положень є важливою в контексті якісної підготовки державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі, де існує потреба в розробленні та постійному удосконаленні нормативно-правової бази, раціональному розподілі регуляторних повноважень управлінських інституцій та ін. [12, с. 33-37]. Якщо виходити із соціального

характеру модернізації внутрішньої торгівлі, то йдеться про осучаснення системи забезпечення потреб споживачів, розширення сфер соціального діалогу в галузі, посилення соціальної відповідальності його учасників, подолання проявів соціальної вразливості населення [13, с. 36-41; 14, с. 4-13].

Узагальнюючи вищенаведене, доходимо висновку про те, що під модернізацією системи внутрішньої торгівлі необхідно розуміти об'єктивну зміну якісних характеристик її оновлення та осучаснення, у результаті чого досягається вищий рівень ефективності та структурно-збалансованого зростання. При цьому, невід'ємними складовими модернізації системи внутрішньої торгівлі є організаційний, економічний, фінансовий, інноваційний, інституційний, соціальний, аспекти яких відображено на рис. 2.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Модернізація – це сучасний глобалізаційний тренд, якого необхідно дотримуватися і слідкувати за напрямками його поширення. Модернізація розглядається як еволюційна характеристика розвитку економіки та її галузей. Так, стосовно внутрішньої торгівлі заведено модернізацію розглядати як процес оновлення та осучаснення, у результаті чого досягається вищий рівень ефективності та структурно-збалансованого зростання галузі. При цьому, запропоновано виділяти такі складові модернізації системи внутрішньої торгівлі – організаційна, економічна, фінансова, інноваційна, інституційна, соціальна.

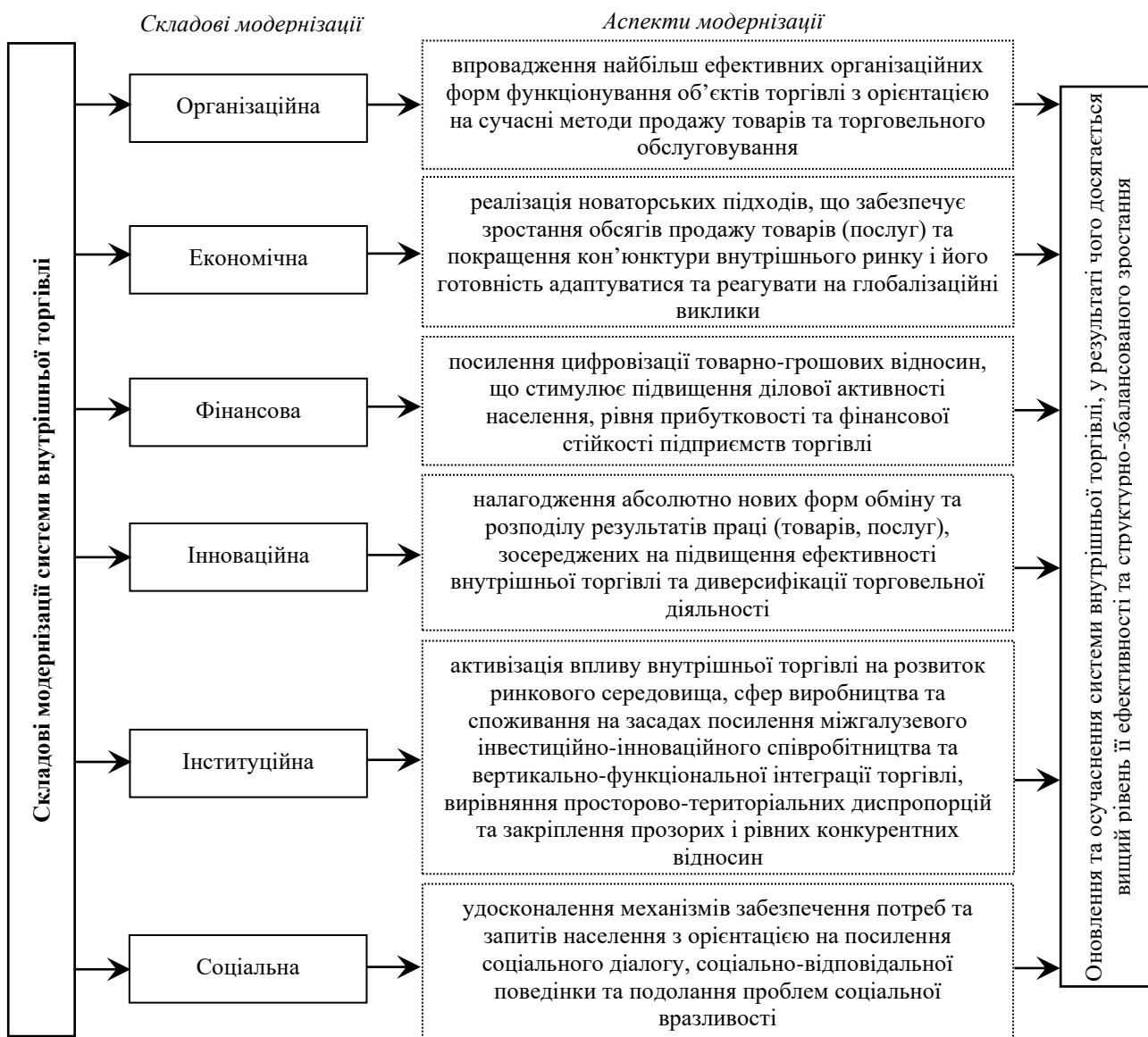

Рис. 2. Складові та аспекти сутнісного трактування поняття «модернізація системи внутрішньої торгівлі»
Джерело: авторська розробка

Перспективи подальших досліджень варто пов'язувати із дослідженням концептуальних орієнтирів та особливостей державної політики модернізації системи внутрішньої торгівлі, що сформує повною мірою

базові положення для впровадження нових підходів до удосконалення такого вектору державного управління.

Література

1. Семененко В., Коваленко Д., Бугас В. Основи економічної теорії : посіб. Київ : ЦНЛ, 2019. 428 с.
2. Україна у вимірі економічних знань : наук. вид. / за ред. В. М. Гейця. Київ : Основа, 2006. 592 с.
3. Бужимська К. О. Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан. *Вісник Житомирського державного технічного університету*. 2008. № 2 (44). С. 216-227.
4. Балджи М. Д., Бойко О. С. Сутність модернізації в контексті сучасної економічної категорії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2015. Вип. 11(1). С. 64-67.
5. Поліщук Ю. Модернізація як теоретичний концепт: витоки, становлення, сучасні виклики. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 78. С. 194-207.
6. Лупак Р. Л. Державна політика управління безпекою розвитку внутрішнього ринку із застосуванням інструменту імпортозаміщення. *Економічний форум*. 2017. № 4. С. 20-29.
7. Касич А. О. Модернізаційні процеси в Україні в контексті світового досвіду. *Економіка України*. 2017. № 9 (670). С. 38-58.
8. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі : монографія ; за ред. П. О. Куцика, Т. Г. Васильціва. Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2016. 379 с.
9. Пашченко Ю. Концептуальні засади модернізації економічної системи. *Агросвіт*. 2017. № 10. С. 43-53.
10. Бутко М., Свириденко Ю. Модернізаційний формат сфери товарного обігу в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2013. № 2. С. 121-129.
11. Ситник Н. С. Особливості модернізації фінансово-економічної системи сфери товарного обігу України. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1(7). С. 417-424.
12. Васильців Т. Г., Рудковський О. В., Лупак Р. Л. Інституціональні та структурні аспекти формування системи державного управління процесами імпортозаміщення. *Інтелект XXI*. 2017. Вип. 6. С. 33-37.
13. Мельник І. М. Теоретичні аспекти модернізації сфери товарного обігу як складової соціально-економічної системи. *Вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2018. № 32. С. 36-41.
14. Куцик П. О., Лупак Р. Л., Качан О. Є. Специфіка механізмів державної політики розвитку внутрішньої торгівлі. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2023. Вип. 28. С. 4-13.

References

1. Semenenko, V., Kovalenko, D., Bugas, V. (2019). *Fundamentals of economic theory*. Kyiv : CSL, 428 p.
2. Geits, V. M. (2006). *Ukraine in terms of economic knowledge*. Kyiv : Osнова, 592 p.
3. Buzhimska, K. O. (2008). Theory of modernization: emergence, development, current state. *Bulletin of the Zhytomyr State Technical University*. No. 2 (44). P. 216-227.
4. Baldzhi, M. D., Boyko, O. S. (2015). The essence of modernization in the context of the modern economic category. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Ser. : Economic Sciences*. Issue 11(1). P. 64-67.
5. Polishchuk, Yu. (2018). Modernization as a theoretical concept: origins, development, modern challenges. *Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after I.F. Curacao of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Issue 78. P. 194-207.
6. Lupak, R. L. (2017). State policy of security management of the development of the domestic market with the use of the import substitution tool. *Economic Forum*. No. 4. P. 20-29.
7. Kasych, A. O. (2017). Modernization processes in Ukraine in the context of world experience. *Ukraine economy*. No. 9 (670). P. 38-58.
8. Kutsyk, P. O., Vasylytsiv, T. G. (2016). Theoretical and methodological principles and applied mechanisms of state regulation of domestic trade development. Lviv: LTEU, 379 p.
9. Pashchenko, Yu. (2017). Conceptual principles of modernization of the economic system. *Agroworld*. No. 10. P. 43-53.
10. Butko, M., Svyridenko, Yu. (2013). Modernization format of the sphere of commodity circulation in Ukraine. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*. No. 2. P. 121-129.
11. Sytnyk, N. S. (2014). Peculiarities of modernization of the financial and economic system of the sphere of commodity circulation of Ukraine. *Economic Nobel Herald*. No. 1(7). P. 417-424.
12. Vasylytsiv, T. G., Rudkovskyi, O. V., Lupak, R. L. (2017). Institutional and structural aspects of the formation of the system of state management of import substitution processes. *Intelligence XXI*. Issue 6. P. 33-37.
13. Melnyk, I. M. (2018). Theoretical aspects of modernization of the sphere of commodity circulation as a component of the socio-economic system. *Bulletin of Kherson State University. Economic series*. No. 32. P. 36-41.
14. Kutsyk, P. O., Lupak, R. L., Kachan, O. E. (2023). The specificity of mechanisms of state policy for the development of domestic trade. *Regional aspects of the development of productive forces of Ukraine*. Issue 28. P. 4-13.